

Mustafa Tatcı*

Aşk ve İrfan Dilimiz Yunus Emre

Yunus, Türkçede Bir İktir

Yunus Emre'nin tasavvuf geleneğimizdeki önemi ve yaşantımızdaki geniş zamanlı yerini anlatmak için şöyle başlayabiliriz:

Biz Müslümanız, kitabımız Kur'an, rehberimiz Resulullah. Her iki kavramı özetleyip birkaç kelimeye dökmeye çalışırsak sanırım ilim, irfan, merhamet, muhabbet ve aşk yoluyla insan ve daha ötesinde insan-ı kâmil olma hususları karşımıza çıkacaktır. Yine bu hülasanın Yunusçası "Kur'an kendisi olmuş kendi Kur'an içinde" ifadesidir. İnsan kendisini çözdükçe eşyanın hakikatini de çözecektir. Bu çözüm kelamla başlar.

Yunus, mana âlemine doğru derinleştikçe eşyanın iç yüzüne vâkıf olmuş ve elde ettiği bilgi ve tecrübeyi söze dökerek ama asıl olarak bu yakîn bilgisini ana dili ile anlatarak Türkçeyi bir hakikat, mana, aşk ve irfan dili hâline getirmiştir. Bu sebeple o, Türkçenin mana âlemine açılan bir kapısı ve tercümanlığını yapan emin bir Cibril'i olmuştur.

Bu makamın en belirgin özelliği -zat-ı âlileri fenâfillah makamında olduğu için- "Ben onun konuşan dili, gören gözü, duyan kulağı olurum." hadis-i kudsisinde de teyit edildiği gibi, o kişinin ağızından çıkan sözlerini Hak kelamı kabul ederiz. Cenabıhak, "Ben onun konuşan dili olurum." dedi mi artık o kişi hangi dilden konuşursa konuşsun ana dilini hakikat yani vahiy dili hâline getirir.

İnceleyin Yunus'u, Kur'an'a ve Resulullah'ın vazettiği İslam'a ters bir şey bulabilecek misiniz? Asla bulamazsınız. Zira fânifillah dairesinde söz kendisindedir. Batı Türkçesi onunla birlikte hakikat dili hâline gelmiştir. O, nefsiyle birlikte dilimizin de seyr ü sülûkunu tamamlamış bir kişidir. Yunus'un milletimize ve insanlığa en büyük hediyesi budur. Bu sebeple de milletimiz için Yunus bir lutf-ı ilahîdir. Yeri gelmişken belirtelim; Ahmed Yesevi Hazretleri ve takipçileri de Yunus'tan bir buçuk asır önce aynı görevi "Hikmetleri" ile Türkistan'da yapmıştı.

Yunus'un Anadolu'daki karşılığı İslam'ın hakikatidir. Yunus nefis terbiyesinden

*Dr., Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü

geçerek, seyr ü sülûk çıkararak aşk ve irfan ile elde ettiği ledünnü bilgiyi söylemiş bir erendir. Yunus, bu topraklarda bir masdar, bir metod, bir çıkış noktası, bir numune, bir model, bir insan-ı kâmil, yeni bir dil ve yaşayan bir Kur'an'dır.

Yunus'un Amacı: İnsanı Yeniden İnşa Etmek!

1240-1320/1 yılları arasında yaşayan Yunus Emre medeniyet tarihimiz açısından çok önemli bir şahsiyettir. Çünkü o, tarihte kendini aşan bütün bilgeler gibi zihinlerde, gönüllerde ve ana dili Türkçede yeniliklere imza atanlardır.

İnsanı yeniden inşa etmek, zamanı ana getirmek, insanlığın fikirlerini, hayallerini ve rüyalarını geliştirmek, insanlığı düşüttüğü yerden alıp kaldırmak, onu hakka ve hakikate hazırlamak, kulluk bilinciy-le donatıp Allah'a layık hâle getirmek... Gerçekte peygamberlerin, onların izinden giden Hak dostlarının ve aydınlanmış gönüllerin misyonu ve insanlığa mirası budur. Bu miras, putlaştırılan bütün sahte düşüncelerden kurtulup insanlığın yeniden inşa edilmesini sağlayacak bir-cik gerçektir, başka bir şey değil.

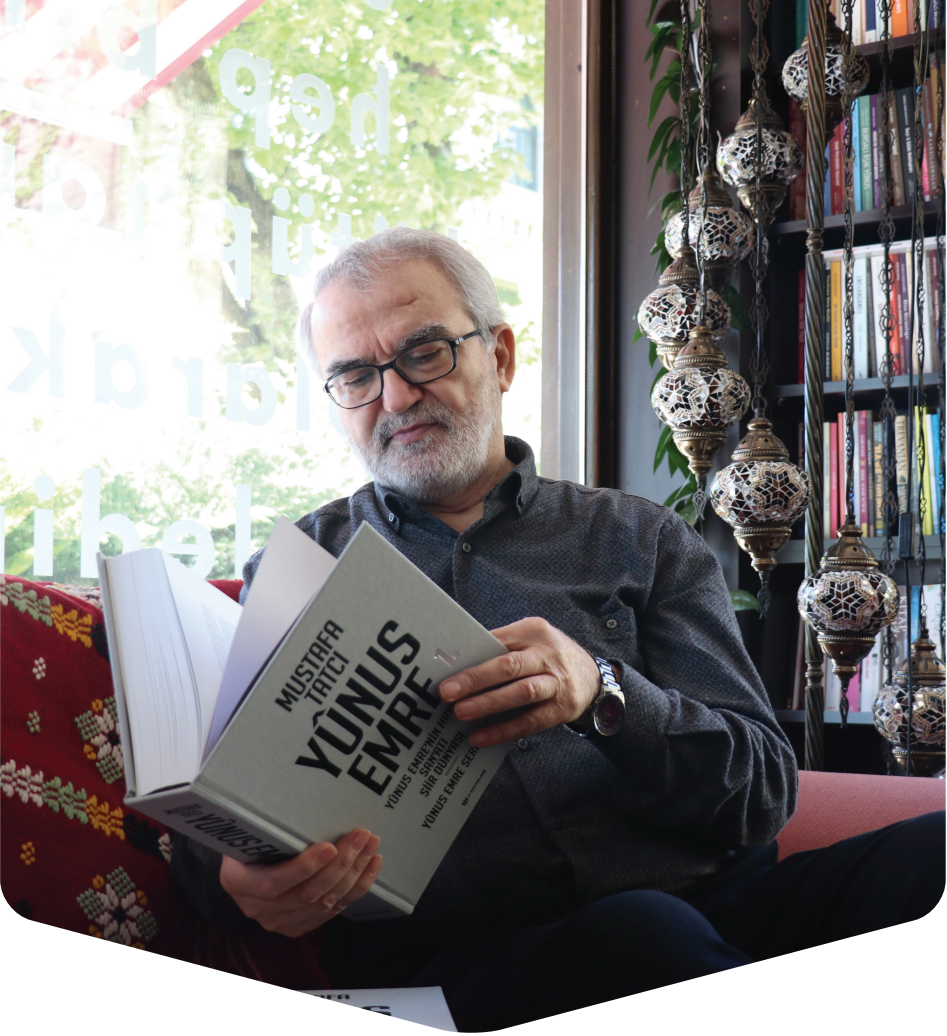
Burada konumuz olan Yunus Emre de insanlığı düşüttüğü yerden kaldıranlardan biridir. Yunus, varlığının, hakikatinin ve dininin aslından uzaklaşan insanlığın kendine gelmesi için bazı değerleri yeniden yorumladı. Her Hak arifi gibi o da bazı yanlışları yerinden söküüp yerine yepyeni değerler koydu, yaşadı, söyledi ve kendimize gelmemiz için gönüllerimizi sarstı gitti.

Yunus Emre, Rum'un (Anadolu'nun) serveri Tapduk Emre'nin yanında yetişti. Hayatta "odunculuk" veya "su taşıyıcılığı" (sakalık) gibi basit görebileceğimiz bir görevle sınıandı. İçini sabırla süsledi. Nefsini İslam'ın ahlakıyla, aşkıyla, irfanı ve güzellikleriyle tanıştırdı; değişti, değişti, değişti... Değiştikçe derin-

leşti. Hakikat pınarı olan Tapduk Emre'den kandıkça Muhammedileşti. Sözü Kur'an, özü Kur'an hâline geldi.

Kendi içinde değişip derinleşirken çevresindekileri de değiştirdi. Yükseldiği gönül burcunda dilimizin ve İslam'ın içini yakaladı. "Benden benliğim gitti, hep mülkümü dost tuttu." deyip nefsinin fânî, Cenâb-ı Hakk'ın baki olduğunu ispat ve ilan etti. Yollar içinde bir yol, kullar içinde bir kul olduğunu bildi. Bir doğan idi, terbiye edilip Tapduk koluna kondu. Çokluk Tûr'undan birlik nuruna yol buldu. Yol tecrübelerini söze döktü. İnsanlığın Hakk'a ve hakikate dönmesi gerektiğini söyledi. İncitmeden, kırmadan dökmeden konuştu. Bir baba, bir ana şefkatiyle öğütledi.

Aşk imamının arkasında namaza durmuş, gönlü cemaat olmuştu. Başka bir göz, başka bir kulak, başka bir dil ile görüp duyuyor ve konuşuyordu. O; bize, sevmemizi, sevgi yoluyla Hakk'a ulaşmamız gerektiğini öğretti. Türkçe konuştu, bizim aşk ve mana dilimiz oldu! Annemizden öğrendiğimiz Türkçeye mana elbisesi giydirdi. Kendisi aşkın rengine boyanmıştı, konuştuğu dili de kendi rengine boyadı. Aydın bir gönülle ana dili Türkçeyi hakikatin dili hâline getirdi. Arapça bilmeyen insanımıza hakikati Türkçe anlattı. İnsanımızı halktan Hakk'a, taklitten gerçeğe davet ederken ümmîlerin diliyle "oku" gönderdi. Onun izinden yürüyenler onun davetine uydular, iyi birer "okuyucu" oldular. Sözleri dilden dile, gönülden gönüle yayıldı. Onun gönül kitabından söylediklerini duyup tefekküre dalanların kulaklarına can suyu kaçtı. Evde, sokakta ve pazarda konuşulan sözler onun kalem-iyle semaya kanatlandı. "Dil hikmetin yoludur." diye bayrak açtı, önümüzden gitti. Arkasından gelenlerin üslubu oldu. Sonraki gelenler onun izine basarak yürüdüler. Büyük Hak âşığı Niyâzî-i Mısırî (ö. 1694) bu sebeple "Niyâzî'nin dilinden Yunus durur söyleyen" dedi.

İlahi sevgiden nasibi olmayan kişilerin anlamadığı bir nükte de şu idi ki bu aşk ve mana dilimizi tesis eden zat, ümmî idi. Evet o bir ümmî idi. "Medreseler müderrisinin okumadığı aşk dersini" okumuştur. Tanrı dostlarının gezdiği en yüksek burçlarda gezindi, gönlünü dil eyledi. Kendisi aradan çıkmış, "Yaradan" kalmıştı. Bu sebeple Yunus, dilimizin gönlü, gönlümüzün dili oldu.

Yunus, bize bir kâmilin eşiğinde nefsinin nasıl terbiye edildiğini, o eşiğe basmadan, yani hiçbir gönlü incitmeden nasıl geçileceğini yaşayarak gösterdi. Tapduk Emre'nin şahsında aşk yolunun, tevhid ve irfan makamının adresini verdi. Sevenlerine en gizli sırlarını açtı. İki denizi birleştirenlerle yüz yüze gelmemizi sağladı! Nefsimizle tanıştırdı, gönlümüzle barıştırdı.

Yunus, kapıya kadar gelip de direnenlere, dışarıda gezenlere içerledi, acıdı. İslam'ın kurallarından ve Allah'a ulaştırma yollarından öte bir bilgi alanı vardı. Yolcuları, "Takılma!" diye uyardı: "Şeriat tarikat yoldur varana/ Marifet hakikat ondan içeri" diye öğütledi. O, içeri girenlerdendi. Söyledikleri içeriden derlediği eşi benzeri olmayan inci gibiydi. Taklit değildi, özünden derlediği gerçeklerdi. Bizim de tahkike dönmemiz gerektiğini, ilimden irfana; sûretten manaya geçmemizi istiyordu. "Hakikatin manasını şerh ile (açıklayarak) bilmediler!" diye ikaz ediyor, temelsiz bilgilerimizi havuza atıyordu. Gözü çobanda, gönlü yabanda gezenleri nefsinin bilmeye çağırıyordu. "İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir" yahut "İlm okumanın manası kişi Hakk'ı bilmektir" diyerek, gerçek bilginin nefsimizi ve Rabbimizi bilmek olduğunu

öğretiyordu. Suyu kendi benliğimizin kuyusundan çıkaracağımızı, Leyla'nın da Şirin'in de içimizde olduğunu bildiriyordu. Gönül testimizin kemâl sahiplerinin ağızlarından akan çeşmelerden yaşarken doldurulması gerektiğini, "Bin yıl dahi durursa kendisinin dolmayacağını", dünün ve yarının olmadığını söylüyordu. İnsanı şimdiki ana davet ediyor, vaktin çocuğu olmamızı ikaz ediyor, dem bu demdir diyordu.

O, dünya ambarındaki buğdayı elinin tersiyle itti. Ölü gönülleri diriltten "nefes"e, ilahi "himmet"e talip oldu. Himmet gönül mahzenindeki hazine idi. "Bana seni gerek seni" dedi, içindeki sultana ulaştı. Yüzünü Hakk'a çevirdi. Gönlünü yere, çokları bire indirdi. Bir yokluk ve tevazu abidesi oldu. Yolda yürümeyi bilmeyenlere yol tarif etti.

Bizim bütün derdimiz var olmak içindi. "Kimde varlık var ise gitmez gönül darlığı" diye tembih etti. Bizi varlığın özülüyle tanıştırdı. İslam'dan, imandan ve ihsandan uzak bir hayat yaşayan kişinin işinin zor, ilahi tecelliye mazhar olan âşıkların gönüllerinin "Tûr" olduğunu biz ondan öğrendik.

Yunus, 13. asrın sonlarında bir saba meltemi gibi esti, içimizi serinletti. Can kulağımızı açıp bilmediğimiz, görmediğimiz illerden haberler getirdi. Onun getirdiği haberlerle, kulağımız duydu, can gözümüz açıldı, gönümüz şâd oldu. Varlığı "Dağlar ile taşlar ile seherlerde kuşlar ile" bir bütün olarak kucaklamak gerektiğini, "Hakk'ı gerçek sevenlere cümle âlem kardeş gelir" düşüncesini biz onun anlattıklarından öğrendik. Hak'tan başka ne vardır, kalma güman (şüphe) içinde" diyen Yunus, bize, "karıncaya ulu nazarla bakmayı" öğretti. Kulağımıza "Miskin Yunus gözün aç bak iki cihan dopdolu Hak!" diye fısıldadı, varlığın Hak ile var olduğunu" anladık. Yaradan'ı orada, burada değil, içimiz-

de aramayı öğretti. Nereye dönersek onun yüzünü göreceğimizi, parmağımızın değdiği havanın, aldığımız nefesin, varlığı bir derya gibi nuruyla kaplayanın "o" olduğunu öğretti. "Sen ve ben" denen yerde "Allah'ın idrak edilemeyeceğini: "Gir gönüle bulasın Tûr/ Sen ben demek defterin dür" diyerek Cenâb-ı Hakk'ın kâmil insanların gönlünde tecelli ettiğini anlattı. "Her davadan geçen kişinin Hak'tan yana uçacağını" müjdeledi. Dünyevî sıkıntılarla daralan gönümüz onun zaman ve mekânlar aşan ilahileriyle genişledi. Binbir ihtiras, şehvet ve kin çamuruna bulaşan doğamızda çırpınıp duruyorduk. "Bu bendeki ben" diyenin "o" olduğunu öğretti, gönül darlığından kurtulduk.

Yunus, bizi çok sözden kurtardı. İnsanın, nefsinden Allah'a yolculuk yapabilmesi için gayrete, sevgiye ve bilgiye ihtiyacı olduğunu söyleyerek yükümüzü aldı. "Ete kemiğe büründü, Yunus diye göründü" insanın kendini gerçekleştirmesi, noksanlıklarından kurtulup tamamlanmış bir varlık hâline gelmesi için aşktan başlaması gerektiğini anlattı. Aşksızları aşka davet etti. Sevenin, sonunda sevgili olacağını bildirdi. Kısacası Yunus "Gelin tanış olalım" diyerek aynı özden geldiğimizi hatırlattı, bizi özümüzle tanıştırdı.

*

Yunus, daha yaşarken kendi adına anılan bir üslubun, "Yunus Emre Mektebi" diyebileceğimiz bir mektebin kurucu şahsiyetidir. Bizim şimdiki tespitlerimize göre Yunus'un aşk ve irfanından etkilenen ve bu aşk okuluna bağlı olan iki binden fazla mutasavvıf şair yetişmiştir. Yedi yüz senede meydana gelen ve günümüzde hâlâ temsilcileri yetişen bu aşk ve irfan okulu, dünyanın hiçbir kültürüne nasip olmamıştır. İşin ilginç tarafı bunların arasında pek çok ümmî halk bilgisi de bulunmaktadır. Yunus, bütün bu sebeplerden ötürü insanlık için gerekli olan bir öncüdür. Unesco Yunus Emre'mizi bu sebeple anmaya değer

bulmuştur. Nitekim 2021 yılı vuslatının 700. yıl dönümüne rast geldiği için Yunus'un düşünceleri yeniden UNESCO tarafından gündeme getirilmektedir.

*

Aşk dilimiz olan Yunus, insanlığın yaşadığı bütün coğrafyayı bir gönül dergâhı hâline getirip gitti.

Toprağı kanla sulayanlara inat, dünyayı bir gül bahçesine döndürdü gitti.

*

Sevgi öğretmenimiz Yunus bize, sevmeyi, sevince insan olacağımızı öğretti, öğretmeye de devam ediyor.

Cebrail, akl-ı Muhammedi, tercüman-ı ilahidir. Biz, nefsimize yüklenen bu kuvvemizi tevhit bilinciyle uyandırıp Hak ve hakikati öğrenir ve öğretiriz. Sonra döner aynı kuvvemizle kendi hakikatimizi kelimelerden elbise giydirip halkın seviyesine uygun hâle getirip konuşuruz. Cebrail hakikatin tercümanıdır. Bu kuvve, manevi yolculuk sırasında uyandıracak olan son kuvvedir. Dört unsurumuzun ait dört melekûtun son merhalesidir o. İşte bir dilin ilahileşmesi, hakikat dili olabilmesi, bu kuvvenin faal hâle gelmesiyle ilgilidir. Bunlar derin meselelerdir. Yunus'un menakıbında geçen dört sofranın dördüncüsüne ait sırdan bahsediyorum burada. İşte o sofraya, "Cibril-i Emin'e ait irfandır ki artık onu da yedikten sonra gönlü tam mutmain olmuş hâlde geri dönmüştür Yunus. Onun geri dönmesi, farka gelmesi, Hazreti Peygamber'in Hira'dan Mekke'ye dönüp yani insanlık âlemine yeniden karışması gibidir. Buna mutasavvıflar 'cem'den sonra 'fark' demişlerdir. Yeri gelmişken söyleyelim: Bu dördüncü sofraya, Hazreti Meryem iftiraya uğrayıp içeri atılınca Zekeriya Peygamber'in "Bu yiyecek sana nereden geliyor?" sorusuna karşılık, "Rabbim katından" (Âl-i İmran/37) diye cevap vermesiyle aynıdır. İşte uyanan bu kuvve, bizim tecrübelerimizi söze döken, o gerçekleri Rabbimizin katından alıp kelimelerle giydirerek

anlatan bir tercümandır. Hangi dili konuşursan, hangi milletten olursan ol, konuştuğun o dili hakikat dili hâline getirebilirsin. Nefsinin ve insanlığın mürşidi olan zat, ana dilinin mürşidi olamaz mı? İşte bu sır Yunus'a nasip olmuş ve ardılları onun üslubunu devam ettirmişlerdir. Yunus, dilimizi Hak ve hakikatle tanıştırdı. Bunu yaparken önce kendini alıp aslına götürdü, aslının rengine boyadı, sonra da tecrübelerini dönüp halka anlattı. Bütün bu gerçeklerden hareketle Yunus için bendeniz, "O bizim mana dilimiz, aşk dilimiz, vahiy dilimiz" veya "Türkçenin tercüman-ı ilahisi, Türkçenin Cibril-i Emin'i" diyorum. Yeni nesiller inşallah onun bıraktığı mirası yepyeni noktalara taşırlar. Bu yeni Yunuslarla Türkçe semaya kanatlanır da her kelitemiz bütün manasıyla arşa değer.

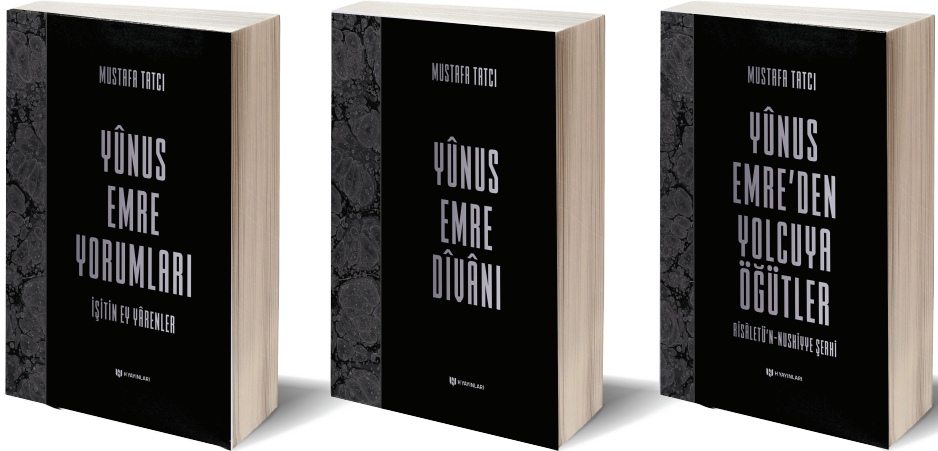
Yunus Emre Nasıl Anlatılmalı?

Böyle bir soru sorulduğunda doğal olarak sadece ana dili Türkçe olan kişiler gelmiyor gönlüme. Bütün insanlık geliyor. Yunus bir büyük tecrübedir. Bu sebeple her gelen nesil ondan istifade etmeli ve içimizden yeni Yunuslar çıkmalıdır. Ama bu nasıl olacak? Bütün mesele burada. Bendeniz bu konuya girdiğim günden beri Yunus'u okutmaktan öte hedefimizin Yunus olmak gerektiğini anlatıyorum. "Her genç bir Yunus!" demem de bundandır. Evet, Yunus'u okumaktan gaye, Yunus olmaktır. Ne ki kendimiz Yunus olamazsak arkadan gelenlerin içinden Yunusların çıkmasını beklemek de doğru değildir. Olmadan oldurmaya çalışmak abes bir düşüncedir. Öyleyse, "Yunus'u nasıl anlatmalı?" sorusunu sormadan önce, "Kim anlatmalı?" sorusunu da sormamız gerekir. Onu kim, nasıl anlatmalı?

Bilindiği üzere kültürü işleyip yaymanın da her çağda kendine mahsus araçları vardır. Dün bizde roman diye bir kavram yoktu ama bugün var. TV dizisi

diye bir kavram yoktu, bugün var. Keza senaryo, belgesel, klip, animasyon, oyun vs. gibi kavramlar yoktu. Bugün bunların hepsi var. Kültürün ölümsüz ve değişmeyen taşıyıcılarının başında şiir ve beste gelir. Hele Yunus ve ilahi denince bestesiz bir ilahi düşünülemez. Zira bu şiirler zikir meclislerinde "ırlanarak" ortaya çıkıyordu. Dilimizde türkü ırlamak, ilahi ırlamak, ninni ırlamak gibi kavramlar vardır biliyorsunuz. İşte Yunus ilahileri de Yesevî hikmetleri gibi ırlanarak ortaya çıkmıştır. Eskiler buna "tuluat" diyorlardı. Hani doğaçlama oynanan tiyatroya nasıl tuluat tiyatrosu deniyorsa, zikir meclislerinde de doğaçlama ilahi tulû ediyordu. Yunus'tan derlenen ilahiler de böyledir. Öyleyse beste önemlidir. Yunus ve onun izinden giden iki binden fazla Yunus takipçisinin şiirleri günümüz insanının zevkine ve meşrebine göre bestelenmeli, icra edilmelidir. Konuyu dağıtmadan belirteyim: Yunus'u anlatmak için önce anlamak gerekir. Sonrası kolaydır. Onun tecrübe ettiği her hakikati istediğimiz edebî ve görsel tür ve malzeme ile istediğiniz yaş grubuna anlatabilirsiniz. Yeter ki önce Yunusça metaforları (remizleri) hakkıyla çözümlayelim. Sonra bir beytinden ya da şiirinden hareketle belgesel, roman, çizgi film, beste, çocuklar için oyun veya oyuncak ve daha neler neler yapılabilir. Bunlar hiç de zor değildir.

Bendeniz, Yunus Emre ile ilgili bütün bilgileri bilimsel bir çalışmada topladım. Bu eserin yeni baskısı 2021 yılının Mayıs ayında yapıldı. Bu ilmî neşirden hareketle ayrıca genel okuyucu için üç ayrı eser neşrettim. Bunlar yeni bilgi ortaya çıktıkça güncellenerek tekrar basılıyor. Nitekim bahsettiğim üçlü takım bugünlerde tekrar neşredildi. Bu üçlü setin içinde "İşitin Ey Yarenler-Yunus Emre Yorumları" adlı eserim de mevcuttur. Orada Yunus'un 39 ilahisinin açıklaması bulunmaktadır. Yine bu eserde menakıbının geniş bir yorumu yapılmıştır. Ayrıca yakın zamanlarda "Her Genç Bir Yunus" adıyla yeni bir çalışma yaptım (H Yayınları, İstanbul 2020). Bu çalışma, Yunus'un dünya dillerine kolay bir şekilde aktarılabilmesi için ortaya çıktı. Yine Yunus'un sembollerle örülü "Çıktım erik dalına" şiirine "Yunus Bir Söz Söylemiş" adıyla kısa bir şerh yazmış idim. O da neşredildi (2020). Bir grup arkadaşımızın sorduğu sorulardan hareketle bir nehir söyleşi yaptık, "Yunus'un Denizinde" adıyla neşredilen bu söyleşi, tatlı bir kitap oldu. Çevremdeki eli kalem tutanların yazması için de teşvik ediyorum. Şimdi oralara girmeyelim. Sizin anlayacağınız, gençlerin Yunus'u anlamaları için pek çok araştırmalarımız ve yayınlarımız oldu. Tabii bunların en önemlisi ve dünyada ses getireni, TRT'de 2015 senesinde yayınlanan ve zaman zaman tekrar edilen "Yunus Emre Aşkın Yolcu-

luğu" dizimiz oldu. Bunun danışmanlığını yaptım. Senaryosunu İsa Yıldız kaleme aldı, Kâmil Aydın yönetti. Yapımcılığını da Mehmet Bozdağ kardeşimiz yaptı. Bu tür çalışmalarımız felek dur deyinceye kadar devam edip gidecektir.

Yunus'u Dünyaya Nasıl Anlatırız?

Evvel emirde devletimiz, Cumhurbaşkanlığımız Yunus Emre adına bir "Türk Nobelî" ihdas etmelidir. Bu çerçevede başta roman, sinema filmi, uluslararası beste yarışmaları düzenlenmelidir. "Yunus Emre Kültür Ödülü" adıyla verilebilecek olan bu "Türk Nobelî" özellikle Türk dünyasının Türkiye Türkçesinde buluşmasını ve en azından dilde birliğin sağlanmasına yarayacaktır. Böyle bir ödül Türkiye Türkçesinin daha geniş bir alanda yayılmasına vesile olacaktır.

İkinci konu, Kültür Bakanlığımızın bünyesinde bizim klasiklerimizi dünyaya tanıttacak bir "Tercüme Bürosu" kurulmasıdır. Hasan Ali Yücel döneminde MEB bünyesinde böyle bir büro oluşturulmuş

ve fevkalade etkili olmuştur. Çok net ifade edeyim: Biz kültürümüzle dünyada yokuz. 70 sayfalık bir Yunus çevirisi için yetmiş kişiye müracaat ediyorsunuz ve aldığınız cevap: "Ben bu şiirleri tercüme edemem." oluyor. Ne yazık ki "Lambada titreyen alev üşüyor ve aşk tercüme edilemiyor". Bu sebeple en azından bir ekip kurup onların bu klasiklerimizi çevirmesini sağlamak mümkündür.

Yunus Emre Anma Yılı'nda hazırlamış olduğumuz Yunus Emre külliyyatının ve diğer halka dönük neşirlerimizin çok miktarda basılıp dünya kütüphanelerine kazandırılması, ilgililerin eline ulaştırılması önemlidir. Bunun yeni versiyonunun tasarımı bitti, neşredildi (Mayıs 2021). Diğer taraftan Yunus'un Divan'ı ve Risaletü'n-Nushiyye'si bir bütün olarak başta İngilizce olmak üzere Fransızcaya, Almancaya, Japoncaya vs. çevrilmelidir. Dilimizde tüy bitti. Burada bu dileğimizi tekrar belirtmekte fayda var. Yine Yunus'un hayatını ve düşüncelerini anlatan ciddi sinema filmlerine

ihtiyaç vardır. Yunus'un felsefesini işleyen ciddi romanlar ve hatta çizgi romanlar yazılmalıdır. Çizgi filmler, animasyonlar hazırlanmalıdır. Yunus'un öyle şiirleri var ki onlardan kısa birer film, animasyon çıkarılabilir. Yunus her çağın mana yolcularına düşünme ve davranış modelleri sunar, evrensel değerler öğretir. Sen bu model ve değerlerin üzerine çağın birikimini koyar böylece yol alırsın.

Bu teklifler daha da çoğaltılabilir. Bir kere ilk yapılacak şey, ufkumuzu genişletmektir. Eskişehir, ben bildim bileli Yunus düşüncesini daha Sarıköy'den Eskişehir'e getiremedi. Karaman, Kula ve Aksaray kendisini ispat etmekle meşgul. Sözde araştırmacılar kütüphaneye girmeden, kaynağına gitmeden Yunus'u anlatmaya çalışıyorlar falan. Dünyanın eline daha doğru dürüst bir Yunus tercümesi veremedik. Bu anlayışla, bu kör döğüşüyle Yunus'un tecrübelerini dünyaya taşımanın imkânı yoktur. Kör total gidiyoruz. Açılmalı, açılmalı, açılmalıyız...

*Tevhîd imiş cümle âlem tevhîdi bilendir
Âdem*

Bu tevhîdi inkâr eden öz cânına düşman imiş

*İnsân olan buldu Hakk'ı meclis onun odur sâkî
Hemân bu bî-çâre Yunus aşk ile âşinâ imiş*

Ne Diyor?

"Âlemdeki bu renklenmeyi, bu davranışları ayrı gayrı görme! Biricik varlığın kendini celal ve cemal sıfatlarından göstermesidir tecelli. Bu âlem birlik içindedir ve vücut bir denize benzer. Sen bu görüntülere, dalgalara benlik verme. Âdem, bu birliği bilen kişiye denir. Birliği inkâr eden kendine düşmandır. Ey dost, gel bunu öğren. Hakk'ı ancak insan olan bilir. Akıl, tevhidi idrak edince gerçek akıldır."

Yunus'un bize yazdığı reçetenin iki ayağı vardır: Aşk ve irfan. İnsan bunlarla insan

olur. Toplumlar bu iki kavramla yükselir, birlik ve dirliğe ulaşır. Yunus'tan alacağımız, davasız sevgi ve kendini bilmektir. Hak için sevmek ve Hak için bilmektir. Daha ne olsun ki? Biz ona müracaat edecek olursak sevgi ve bilgi yoluyla maddeden manaya nasıl gidileceğini, varlığın sahibiyle tanışıp kime hizmet etmemiz gerektiğini, gerçek ibadet ve amelin, oluşun kemaline katkı demek olduğunu ve varlığın Hak'tan gelip yine Hakk'a tekâmül etmekte olduğunu öğreniriz. Bunlar hayatın gayesidir. Yine bir yerde "Ermek dilersen maksuda çok hizmet eyle her işde" der Yunus. O, bize zulmetten nura, nefretten aşka gitmenin usullerini öğretir. O bir taraftan, "Gelin tanış olalım, işi kolay kılalım, sevelim sevelelim" diğerk taraftan da, "İlim ilim bilmektir" der. İnsanlığı ve insanlığımızı kurtaracak bu iki güçten başka bir şey yoktur. Sevgide ve bilgi-de birleşmek lazımdır. Bunu Yunus da Yunus'un öncüleri de arkasından gelenler de söyledi. Zirâ İslam'ın kitabı ve peygamberi de bunları emrediyor. Yunus, nefsi terbiye edilen ve bunun yollarını gösteren bir kişi olduğuna göre varlığa, eşyaya ve insanlığa düşman olan kişilerin eğitiminde onun tavsiyelerinden yararlanmak mümkündür. Yunus'un tavsiyelerini ulu ortadanlarda içi boş sloganlara dönüştürüp harcamamak gerekir. Böyle düşünen, kendi kaybeder. Onun her sözü altın harflerle yazılması gereken birer öğüttür. Bu öğütleri içten içe düşünüp kendimize dönüştürünce ve yaşadıkça faydalı olacaktır kanaatindeyim.

Yunus'la İlgili Akademik Çalışmalar

Yunus'un bir görünen veya görünmeyen sevdalıları var, bir de tüccarları. Maalesef o tüccarlar kendilerini uzman gibi de tanıtıyorlar. Türkiye'de akademik olarak Yunus'un hakkını vermeye çalışan üç önemli zat gelmiştir: Mehmet Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı ve Faruk K. Timurtaş rahmetliler.

Bu isimlere Burhan Toprak da dahil edilebilir. Fakat onun bu konudaki tek vasfı Divan'ı ilk latinize eden kişi olmasıdır. Harf inkılabından sonra sanırım 1933 senesinde Divan'ı bugünkü alfabemizle hazırlayıp bastırmıştır. Önemi bundandır.

Bendeniz bu dijital ortama geçilmeden önce doktora yapıp sonra dijital ortama geçenlerdenim. Yunus üzerine çalışmaya 1986'da başladım. 1990'da bu çalışma 4 cilt hâlinde Kültür Bakanlığınca basıldı. Sonra yeni bulduğum bilgi ve belgelerle defalarca basıldı bu eser. Şimdi son olarak yeniden hazırladım. Bu sefer sadece hazırlık safhası üç buçuk sene sürdü. Ben de bittim, eser de bitti. 36 senede bir büyük külliyyat ortaya çıktı. O ilk çalışmayı yaparken çektiğim sıkıntıyı anlatsam bir büyük hatıra kitabı çıkar. Türkiye ve dünya yazma eserlerin dijitalle aktarılması konusunda çağ atladı. Ama hâlâ kataloglar tam değil. Falan kütüphanede var olduğunu bildiğim yazmayı göremediğim oldu. İstanbul Üniversitesi, Vatikan kütüphanelerindeki yazmalar bunlara örnektir. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi nüshası bir zat tarafından alındı, on sene yerine konmadı. Diğer taraftan daha yakın bir tarihte Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesinde, kataloğa geçmeyen bir Yunus Divan'ı ortaya çıktı. Ben tespit ettiğim yazmaların büyük çoğunluğunu gördüm ve tenkitli metinde bunları kullandım. Bu son külliyyatta (H yayınları, İstanbul 2021) 50'den fazla yazma divan ve mecmuanın kritiğe dahil edildiğini göreceksiniz. Bu konunun tüccarları çoktur. Fakat bilen bilir ki Yunus Emre Divan'ı zor bir konudur. Bu mevzuda çok şey söylemek gerekir de fazla söze gerek yok. Yunus'un tenkitli metni değil uzmanın üstesinden geleceği bir iş değildir. Bir ömür verdik hâlâ uğraşırız. Zor iş yani. Buna rağmen piyasada sözde akademisyenler veya bazı amatörler kütüphaneye girmeden bizden, Timurtaş veya Gölpınarlı'dan alıp çalarak eserler neşreliyorlar. Onları bir

kıymeti yoktur. Küçük bir karşılaştırma yapmak yeterlidir.

Gölpınarlı rahmetli 1943'te Yunus Divan'ında bir kritik denemesi yapıyor. Sonra yaptığı hatalardan dolayı bu yayından vazgeçiyor. Daha sonra 1961'de bir deneme daha yapıyor: Yunus Emre ve Tasavvuf. Yine 1965'te de Eskişehir Valiliğinin çıkardığı bir metin daha var. Bu eserde şiiirleri Fatih, Raif Yelkenci, Ritter vs. nüshalarından alarak yani kritik yapmadan, birer nüshaya dayandırarak bir divan kuruyor. Çünkü anlamış ki mevcut divanlardan hareketle mükemmelle ulaşmanın imkânı yoktur. Ben, bilinen bilinmeyen 50'den fazla yazma kullandım ve şiiirleri ayıklamaya çalıştım. Yunus'un olmayan şiiirleri Âşık Yunus'un şiiirleri diye ayırdım.

Yunus'un Sanatı, Sanatın Yunus'u

Eskiler, "Mana, şairin karnındadır." demişlerdir. Bir yönetmen için bu; yani mana ve metaforik göndermeler yönetmenin karnındadır şeklinde anlatılabilir. Aynı cümleyi bestekâra, romancıya, hikâyeciye de uyarlayabilirsiniz. Burada karın, bâtın anlamındadır. Yönetmenin de sinemada aradığı bu değil midir? İç anlamı.

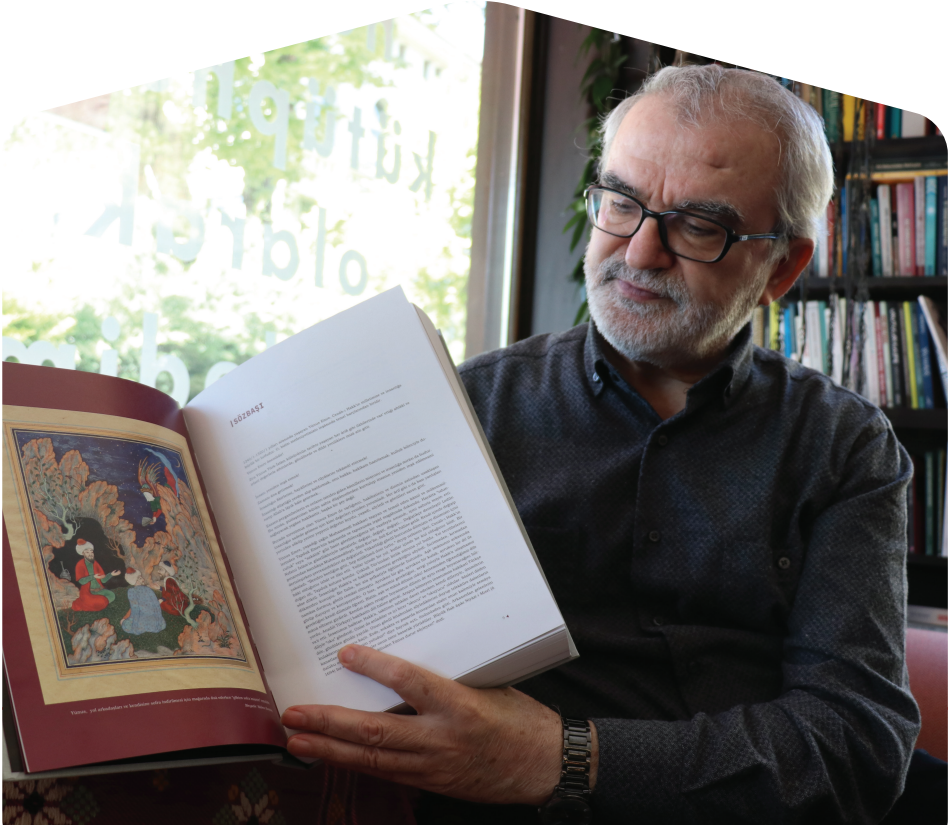
Devrimci bir söylemle söyleyeceğim: Dünden bugüne, bugünden yarına Hak erenlerin hepsi devrimcidir. Nefsinde ve zihninde devrim yapamayan neyi inşa edebilir ki? Hacıdan, hocadan yahut dededen ve nineden öğrendiğin din ile yürümek yetseydi sokaklarda evliyadan geçilmezdi. Yıkılıp yeniden yapılmalıdır. Yok olmadan var olunmaz. Bunun Yunusçası: "Kimde varlık var ise gitmez gönül darlığı!" şeklindedir. Durum böyle olunca ehlullah, yeniden inşa etmek için önce bir zihniyet devrimine yönelir ve senin bütün düşüncelerini yıkar. Sen de ona insafli yaklaşmaz isen sapkınlıkla itham edecek noktaya kadar götürürsün işi. Aman ha! Sakınmalısın bundan.

Kur'an'da örneğini görmüyor musun? Hızır Hz. Mûsâ'ya ne yaptı? Elinde bir balyoz, bütün putları yıka yıka yol alan devrin Hızır'ına hangi yolcu dayanabilirdi ki? Hâsılı kelimeler, erenlerin ilk yaptığı şey, taliplerin zihnini değiştirmek, temizlemektir. Hazreti Niyâzî'nin "Din diyanet, adet şöhret kamusun verdim yele/Ey Niyâzî n'oldu sana kayd-ı dindar kalmadı!" dediği yerdir burası. Mesele anlaşılabilir mi bilmem. İmdi senin yönetmen olarak yapacağın ilk iş, gerçek yönetmene tabi olmaktır aziz kardeşim. Yönetmeni yönetmeye kalkarsan gemiyi suda batıramaz, vahdet denizindeki inciye çıkaramazsın. Mana gerçek yönetmenin karnıdadır, bilmem anlatabildim mi? Yunus yolunda film yapacak olan her yönetmen, önce gerçek yönetmen yani Yunus'un ve "Bir ben vardır bende benden içerü" diyen Yunus'un içindeki Yunus'un manasına tabi olmalıdır.

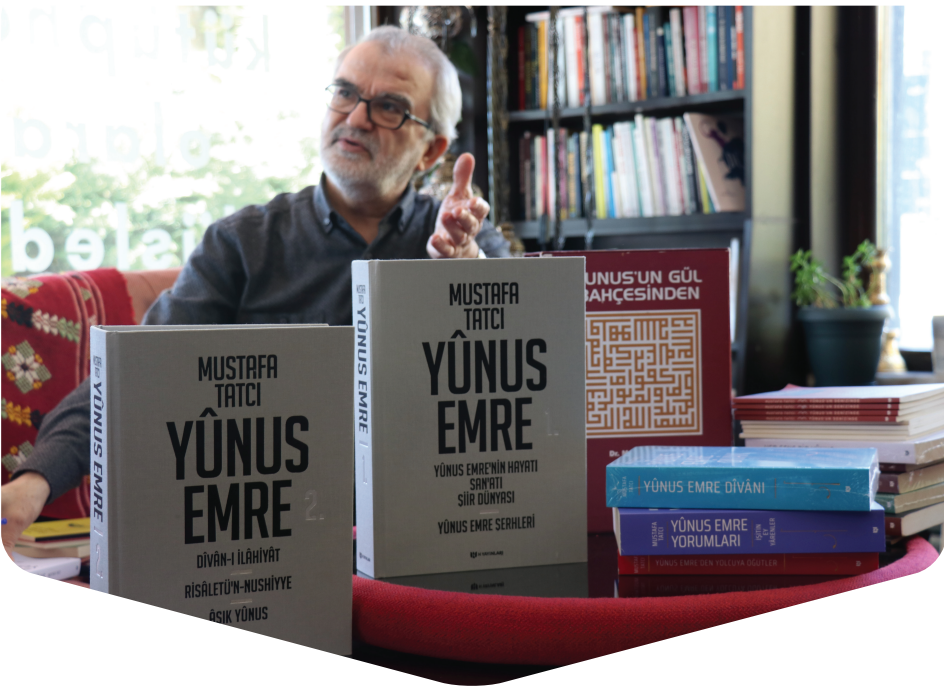
Yunus'u Hiç Tanımayan Birisine Nasıl Anlatırız?

Hani derler ya bu âlem yedi iklim, yedi kıta diye, işte dışımızdaki yedi iklim ney-

se manamızda da içten içe yedi tane şehir, yedi tane iklim var. Zahir ve batın iç içe dürülmüş bükülmüş yedi ayrı katmanda elimize verilmiş. Erenler sözü de böyledir. İç içe en az iki katmanlıdır. Bunu sen anlayıncaya kadar derinleştirebilirsin. Üç, beş, yedi... Anlama noktasında bilgi yatay olarak seyreder. Sen bunu, manayı Allah ile yaşama diye de anlayabilirsin. Erenler içte ve dışta derinleştikleri için sözü eşyanın hakikatinden hareketle söylerler. Nereden bakıyorsa o hakikati bir misal yani bir elbise giydirerek söylerler. "Hiçbir şey yoktur ki, onun bir de içi olmasın." diyor peygamberimiz. Yani o şeyin bâtını olmasın. Yunus'un, "Bostan ıssı kakıyıp der ne yersin kozumu!" mısraındaki koz, dört katmanlı manadır. Babam rahmetli, mananın katmanlarını lahanaya, marula yahut soğana benzetirdi. Varlığın içi cem makamında anlaşılır. O makama, dıştan içe, lahana gibi her yaprak kaldırılarak gidilir. Eşya zahirde sarımsak veya nar daneleri gibi ayrı ayrı görünse de onu çepeçevre kuşatan (el-Muhit) nurdan bir elbise vardır. Eşya o elbise-

Mustafa Tatcı

den ayrı değildir. Her birini hikmeti üzere yorumlamak gerekir. Şimdi ehlullah, Yunus'u akşamdan düşünüp de yorumlamaz. Manayı sofrada marul varsa onun üzerinden, sarımsak varsa yahut ne bileyim nar varsa onun üzerinden yorumlar. Sufi, ibn vakt demişlerdir. Mana gönüle gelendir, akla gelen hikmet değildir. Hasılıkelam, Hak'ta seyreden bir gönül için bu katmanların sınırı yoktur. İşte Yunus'u kim, nasıl yorumlayabilir? Ehli ihtiyacı olana o anda ne gerekiyor-sa öyle yorumlayabilir. Hepsisi bu.

Biz de Moskova'da Leyla İpekçi ile meşhur Çaykovski Devlet Müzik Enstitüsünde iki ayrı zamanda tasavvuf, Yunus ve sair konularda dört gün seminer verdik. Önceden tasarladığımız hiçbir şey yoktu. Doğaçlama. Çok etkilendiler. Onlara Yunus'tan örnekler verirken manayı matruşkaya benzetmiştim. Bir ben vardır bende benden içeri... Bunu başka nasıl anlatabilirsin? Maksat bende ki ben ise dıştan içe, manayı içe içe gitmek gerekir. Evet, öyledir. Eşyanın hakikati matruşka gibidir. İçinin içi vardır. Hazreti Pîr "Fihî Mâ fih/İçindekiler içindedir" der. Önce anlamalı, sonra anlatmak kolaydır.

Yunus Emre Hümanist Değildir

Hiçbir İslam velisini bu "izmler"le anlatmanın imkânı yoktur. Dahası buna gerek de yoktur. Zira izmler ehlullahın düşünce alanını daraltır. Sonra onları bir kaba hapsetmek doğru değildir. "Gâh çıkarım gökyüzüne seyredirim âlemi/Gâh inerim yeryüzüne seyreder âlem beni..." deyip de sevenin sevdiği-ne dönüştüğü bir erkânda Yunus'u insansevicilikle sınırlandırmanın bir anlamı yoktur. Bendeniz araştırmalarımda, "Yunus hümanist değildir." diye yazdığım zaman ilk zamanlarda pek anlaşıl-mamıştı.

Hümanizm, rönesans öncesinde kilisenin baskıcı tutumuyla İtalya'da ortaya çıkmıştır. Yani şimdi şirin bir yüzle göstermeye çalıştıkları insansevicilik, ateistlerin kiliseye başkaldırmasıyla gündeme gelmiştir. Sonraları bu düşünce dallanıp budaklanmışsa da temelinde kilise baskısı vardır. Her neyse bunlar çok yazıldı çizildi. Bir grup tanrıtanımazın "İnsan vardır, Allah da peygamber de yoktur. Kilise de yoktur." demesiyle başlayan felsefi bir anlayıştır sonuçta hümanizm. Türkiye'de 1940'lı yıllardan sonra bir grup Fransız hayranı bizde de hümanizm sözleriyle Yunus'u anlatıyor. En son savunucular-

dan biri Sabahattin Eyuboğlu ve Eski Kültür Bakanı Talat Sait Halman idi.

Fakirin neşrettiği araştırmaları okuduğunuz zaman anlayacaksınız. "Gelin tanış olalım" yahut "Sevelim sevillelim..." dedi diye Yunus'a hümanisttir demek hiç de doğru değildir. Evde kaynana-sıyla geçinemeyen bir geline "Sevelim sevillelim" diyeceksin...

Böyle bir Şey yok!

Mesele, nefse Hak kavramını oğretip Hakk'ı sevmenin zaruri olduğunu anlatma, kabul ettirme meselesidir.

İmdi size gerçek bir hikâye anlatayım da mevzu iyice anlaşılsın.

Selbesoğlu Hazretleri (v. 2013/Uşak) bir Allah dostu, haza seyr ü sülûk çıkarmış bir kâmil insandı. Evlilik ağı gelmiş, bir evin bir kızıyla evlenmiş. Kayınvalidesi -tırnak içinde söylüyorum- "huysuz!" bir kadın. Selbesoğlu'nun onun için yaptığı iyiliklere bile tepki gösteren, aklıncı bu işte mutlaka art niyeti var diye düşünen bir kişi. Şimdi burada konuyu özetle anlatıyorum. Maksadım birini yermek birini övmek değil hani. İbret almaktır gaye. Zekiye anneden de dünya iyisi bir kız dünyaya gelmiş. Ne zaman kayınvalideye grşlse, ıngar çıkıyor evde. Ortalık toz duman. Öyle hadiseler yaşanıyor ki, kayınvalide için yapılan her iyilik, mesela evinin çatısı tamir olacak, damat onu yaptırsa, "Senin, benim evimde gözün var! Def ol git!" kabilinden tarziler... Böyle daha nice Őeyler...

Bu sırada Selbesoğlu, Yakupzade Őeyh Mustafa Efendi (vefatı Uşak 1973) Hazretlerinden seyr ü sülûk çıkarmakta ve bazen ertesı gün içe gitmek zorunda olduğu hâlide tevhîd ve tehlil için seccadenin üzerinde sabahlamakta, üstüne üstlük savm-i visal ile mücadele etmektedir. Bu tür üst üste iftar etmeden tutulan oruç, nefsiyle kıran kırana mücadele eden merd-i Hudâ âşıkların işidir. Selbesoğlu Hazretlerinin bu mücahede kısmi aralıklarla beş sene sürmüştür. Geldiği noktada kırlangıç gibi kal-

mıştır ve "H deseler uçacak hâlide"dir. İşte o mcahedelerle doksan kilodan otuz üç kiloya geldiği hâlide perdeyi bir türlü yırtamayıp, "Soğan zarı kadar bir Şey kaldığı hâlide o perdeye kaldıramıyorum!" diyor.

İşte tam bugünlerde Selbesoğlu'nun Őeyhi Mustafa zyrek Hazretleri eve gelip dalıyor içeri. Selbesoğlu çoğu kez yaptığı gibi seccadenin üstünde tevhid-le uğraşıyormuş. Hazret doğrudan yanına varıp elindeki tesbihi alıyor ve:

"Sırf bununla olmaz, bunsuz da olmaz!" Dedikten sonra ona gönül yardımında bulunuyor:

"Evladım, gönül altındasın! Dağların altında kal, gönül altında kalma!"

İşte zikirsiz olmaz da zikredip aradığın cevher kaynananda gizliyse ne olacak? Düşman bellediğinde O'nu gremezsen tabii ki perde olur durur.

Şimdi iyi anlayalım: "Sevelim, sevillelim" de kimi sevdiğini, seveceğini, sevmen gerektiğini bilmezsen szn boşta kalır iki gözüm. Ne demişti erenler:

"Vazgeç kuru davadan hem ucb ile ri-yadan"

İyi bilmek gerekir ki bütün varlık kaynana, sen gelin gibisindir. oğulda gizlidir tek! Halk, Hak'tan zuhur etmiştir. Hakk'ı bilmek istiyorsan çoğul ile iyi geçinip çokluktan bire, düşmandan yâre gelmelisin. Yunus Baba, "Hakk'ı bilmek isteyenler eylesin nefsinı derviş!" buyurur. Tevazu, nefsin Hakk'ın nurunda yok olmasıdır. Haâsılı bütün varlık kaynana, kul gelin gibidir. Sen bu varlıkla iyi geinmelisin ki içindeki güzel açığa çıksın.

Yunus, Türkçede Bir İlktir

İsmail Hakkı Bursevi Hazretleri'nin bir ifadesi vardır. Yunus'u en iyi tanımlayan ifadelerden biridir o. Yunus'un 'çıktım erik dalına, anda yedim zm' Őiirini Şerh eden bir eseri var. Bu eserinde

Bursalı İsmail Hakkı Efendi, Yunus için, "Önceki gelenlerin sonuncusu, sonraki gelenin ilkidir." der. Çok güzel bir hülasadır bu. Yunus bu tanımlamayı kendisi de teyiden bir beytinde şöyle der:

*Bu bizden önce gelenler manayı pin-
hân dediler.*

*Ben anadan doğmuş gibi geldim ki ur-
yân eyleyem*

Gördüğünüz gibi aynı şeyi söylüyorlar. İsmail Hakkı Bursevî herhâlde bu beyti okuyup değerlendirmiş olacak ki buradan cevap veriyor. Önceki gelenlerin sonuncusu, sonra gelenlerin ilki.

Bu bizden önce gelenler manayı gizli dediler. Şimdi Hazreti Yunus'un makamını yaşayanlar, onun manevi derecesine ulaşan ehlullah her devirde bulunur. Yunusvâri bir hayat yaşayan, Yunus'un geldiği noktaya gelen insanlar mutlaka hep olmuştur. İşte Yunus kendinden önceki gelenleri kastederek: "Bu bizden önce gelenler" diyor. İşte onlar "Manayı gizlediler." "Ben anadan doğmuş gibi geldim ki uryan eyleyem!" dediği, Ben, benden önce gelenlerin gizlediği manayı açtım." demektir.

Öncekiler manayı, Arabî ve Farisî söyledikleri gibi yine bu dillerdeki remizlerle örttüler. Yunus insana, eşyaya ve genel olarak dinin hakikatine ait sırları ilk kez, hem ana diliyle yani Türkçeyle söyledi hem de remizleri açtı. Malûm ya, kelimeler gerçeğin elbiseleridir. Yunus gerçekten bu örtüyü kaldıran kişidir. Sonraki gelenler, yani onun izinden giden Kaygusuz Abdâllar, Eşrefzadeler, Hacı Bayramlar, Pir Sultanlar, Niyâzîler, Abdülahad Nûrîler, Ömer Fuadîler, Üsküdarlı Nasûhîler, Osman Kemâlîler Yunus'u şerhetmişler, hakikati onun ağzından söylemişlerdir vesselâm.

